

випробують на собі дуже складний і суттєвий вплив правових і моральних правил, в тому числі й нетрадиційних моделей соціальної поведінки, етичних норм, законів тощо.

СУХА Ю. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук

ДОГОВІРНА РІВНОВАГА ЯК СПІВВІДНОШЕННЯ МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ СТОРІН ПРИ ІСТОТНІЙ ЗМІНІ ОБСТАВИН

Правові норми більшості країн Європейського Союзу передбачають наступну ситуацію: невиконання зобов'язання, хоч і не стає цілком неможливим, проте виявляється настільки непомірно обтяжуючим в результаті певної події, яку сторони договору не могли розумно передбачити при укладенні договору, що було б вкрай несправедливим примушувати їх виконати зобов'язання. Зазвичай на практиці сторони, які укладають договір між собою, намагаються передбачити у ньому обставини, які можуть вплинути на виконання договору. Інакше розумним є заключити, що сторони добровільно прийняли на себе усі можливі ризики. Однак, як зазначають автори DCFR [1] та європейські дослідники, подібний висновок не завжди є справедливим.

На національному рівні наведене правило втілене у ст. 652 Цивільного кодексу України (далі — ЦКУ), згідно з якою передбачається можливість за згодою сторін розірвати або змінити договір у разі *істотної зміни обставин*. Зміна обставин є істотною, якщо вони змінилися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах [2]. Складність ситуації щодо правила про істотну зміну обставин, як воно викладене у чинному ЦКУ, полягає у тому, що по-перше суди у більшості випадків не визнають зміну обставин істотною, відповідно не задовольняючи позовні вимоги, і по-друге думки науковців зводяться до того, що коло випадків для застосування ст. 652 ЦКУ є вкрай незначним, може обмежуватися самим договором та/або суттю зобов'язання та є самостійним випадком зміни або розірвання договору. Останнє означає, що субсидіарно норми вказаної статті до інших випадків зміни/розірвання договору (наприклад, у разі односторонньої відмови від договору) не застосовуються. Втім ч. 2 ст. 652 ЦКУ конкретизує, за яких саме (*одночасно*) умов можливе розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Серед таких умов найбільший інтерес являє пункт 3 вказаної

норми, в якому зазначається, що *виконання договору порушило б співвідношення майнових інтересів сторін і позбавило б заінтересовану сторону того, на що вона розраховувала при укладенні договору*. З позицій європейського договірної права наведене визначається як «порушення договірної рівноваги» (*«alteration of contractual equilibrium»*), при чому у випадку істотної зміни обставин таке порушення має носити характер *фундаментального*, докорінного. Саме від визначення чітких критеріїв такої «фундаментальності» і залежить вирішення питання — чи є наявним або відсутнім юридично значиме зсунення договірної рівноваги, а відтак і вирішення справи про застосування або не застосування наслідків істотної зміни обставин для заінтересованої сторони договірних відносин.

У свій час розробниками УНІДРУА пропонувалося так зване правило «50 або більше», що зводиться до наступного: у випадку, якщо виконання зобов'язання можливо точно виміряти у грошовому еквіваленті, порушення у розмірі п'ятдесяти або більше відсотків від вартості (цінності) виконання можна вважати фундаментальним [3, с. 147]. Ця думка зустріла неоднозначні коментарі як з боку науковців, так і юристів-практиків, і у підсумку її негативне сприйняття перебільшило. Серед основних аргументів проти правила «п'ятдесят та більше» висловлювалися: критика його надмірної умовності; занижений показник, особливо для договорів між особами на національному рівні, зокрема у країнах з нестабільною політичною або економічною ситуацією. Врешті юридичною спільнотою запропонований у щонайменше 50 відсотків поріг порушення був сприйнятий лише як умовний орієнтир, який не надає гарантії визнання такого порушення фундаментальним.

Подальші дослідження даної проблеми запропонували підвищити поріг порушення до 80-100 відсотків, або навіть до 100-125 (наприклад, у випадку наявності ризикового, особливо зі спекулятивним ризиком, зобов'язання) [4, с. 128]. Для визначення чи досягнений вказаний поріг має враховуватися співвідношення між фактично очікуваними витратами та визначеними об'єктивно витратами уже після настання певної події. Та обставина, що боржник приймає на себе більш високий (наприклад, при очікуванні більш високого прибутку) або низький ризик визначає, чи буде поріг відповідно підвищений або знижений. Утім, європейською практикою не був сприйнятий як універсальний і цей підхід, навіть при значному рівні його презентації та аргументації.

Слід погодитися з вченими, які підкреслюють недоречність запровадження універсального та математично визначеного порогу порушення договірної рівноваги, зокрема, у наступних випадках: зростання витрат або зменшення вартості не може бути визначено у цифрах, або за наявності такої можливості очікуваний поріг порушення повинен бути суттєво підвищений або знижений (як зазначалося вище, це може залежати від розподілення ризиків або вірогідного настання фінансового занепаду боржника); коли збільшені витрати або зменшена

вартість носять непрямий характер, та в інших випадках [4, с. 130]. Загалом можна підсумувати, що викладені аргументи зводяться до визнання істотної зміни обставин гнучкою правовою концепцією, яка може проявлятися у різноманітних формах, а отже формулювання навіть приблизного «списку» можливих випадків порушення договірної рівноваги буде неповним.

Таким чином, правила про істотну зміну обставин за їх наявності «неточності» втім закладають необхідну гнучкість для врахування усього кола сутнісних та супутніх обставин для визначення, чи дотримано у відносинах сторін договірну рівновагу. У будь-якому випадку, стандартно визначений у цифрах критерій не є єдино можливим (а іноді навіть є не застосовним) методом для встановлення наявності або відсутності порушення співвідношення майнових інтересів сторін при істотній зміні обставин.

Список використаної літератури:

1. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of reference (DCFR). Full Edition. Prepared by the Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group) / Ed. by Christian von Bar and Eric Clive. Vol. I – VI. Munich, 2009. – 4795 p. // http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Principles of International Commercial Contracts. Rome: International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), 1994, 247 pp.
4. Girsberger D., Zapolskis P. Fundamental alteration of the contractual equilibrium under hardship exemption. Jurisprudencija, 2012, 19 (1), p. 121-141.

ТОКАРЕВА В. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри цивільного права, кандидат юридичних наук, доцент

СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ ТЕРОРИЗМУ

На сьогоднішній день тероризм є однією з нагальних проблем розвитку суспільства не лише в форматі внутрішньодержавних відносин, а й на світовому рівні, проблемою глобального масштабу. Про негативний вплив тероризму на життя соціуму свідчить кількість скоєних за останні роки терористичних актів та загиблих людей.

Проявляється тенденція зростання кількості та масштабів терористичних актів, що відбулися за останні роки у всьому світу. Так,